

"EDUCACION" HITZAREN EUSKAL ORDAINAZ
C. SANTAMARIA JAUNAREN GALDERARI ERANTZUN
AURREKO TXOSTENA

Donostia, 1978 - II - 24

Fr. Luis Villasante

Euskaltzaindiko jaunak:

Carlos Santamaria jauna, euskaltzain laguntzailea, izendatua edo begiz joa izan da kargu handi baterako Euskal Kontseilu Orokor delakoan.

Uste dut berri hau guztiz pozgarria dela gu guztiontzat. Denok dakigu, eta anitzetan frogatu dugu, zein atxikia den jaun hau bai euskarari eta bai Euskaltzaindiari. Ene ustez izendapen hunengatik geure poza agertu behar genioke, eta bai geure laguntza eskeini ere.

Eta huna hemen jaun hunek egiten digun lehen eskaria: "Educación" hitza euskaraz nola esan behar den galdetzen digu. Hori galdetzen dio Euskaltzaindiari. Azkenaldi huntan erabiltzen den *heziketa* hitza ez omen du hain gogoko. Ez zaio atsegin, alegia, erroaren aldetik eta gutxiago oraindik atzizkiaren aldetik. Eta eskatzen dit hurrengo bileran —oraikoan, noski— hortaz mintzatzeko, eta erantzuna berari emateko.

Nik ez dut asti gehiegi izan gai huntaz halako bilakuntza eta azterketa handirik egiteko.

Eskumenean ditudan zenbait tresna edo hiztegitan zer aurkitu dudan eta hura aurkezten dizuet, argibide edo laguntza gisa. Gero denon artean saiaturako gara jaun huni zor diogun erantzuna ematen.

1. Eta has gaitezen Axular-gandik, bildu ditudan datoe-tan berau baita zaharrena.

Axular-en Hiztegia-n "Educar" hitzaren ordainak bezala hauk datoz: *Hazi, zentzatu*.

Beste hitz hauk ere aipatzen dira:

Haz-lekhu "criadero".

Hazkuntza "costumbre", "crianza".

Ikus dezagun Hiztegi huntan aipatzen den pasarteren bat edo beste:

Ax 217: *Ene eskolan eta konpainian haziak eta ikhasiak, zaretela* ("educados e instruidos").

Ax 59: *Eta berriz bertzea hazi zuen kanpoan, ihiziko orekin batean.*

Berez *hazi* "criar" da, noski, baina hedaduraz "educar" esanahia adierazteko ere egokia bideda.

Axular-en Hiztegian *Hezi* hitza "domar" esanahiaz dator xoilki:

AX 59: *Zamaria gazte deiño hezten da.*

Ax 316: *Diren gauzarik gogorrenak, molde gaitzenak eta hez-gaitzenak ere, hezten, beratzen, moldatzen eta eskueta-ratzeintu amorioak.*

2. LARRAMENDI, *Diccionario Trilingüe*, 1745:

"Educación" *Aziera, azkera, azkuntza, oikantza.*

3. AÑIBARRO, *Voces Bascongadas Diferenciales*:

"Educación" (común) *aziera, aziekera* (sic), *azkera.*

"Educar" (común) *azi.*

4. AZKUE, *Diccionario Vasco Español Francés*:

Hazi. Lehenbiziko esanahia dakar: "criar", "educar", "crecer".

Beste hitz hauk ere badakartzi:

Haziera, hazikera "educación", "crianza". Peru Abarka-ren pasarte hau aipatzen du: "*Toki hau... aziera txarrekoentzat ohea da.*"

Hazkuntza "costumbre", "hábito"; "alimento".

Hezi "domar". Baina hirugarren adiera bezala hau ematen du:

AN goiz "educar". Beste xehetasunik ez dakar.

5. LHANDÉ, *Dictionnaire Basque-Français*:

Hazi 1.º "nourrir", 2.º "élever" (hau da, "educar").

Hezi 1.º "dompter les animaux", 2.º "dompter les passions".

6. TOURNIER-LAFITTE, *Lexique Français-Basque*:

"Elever", "éduquer" *eskolatu, altxatu, eraiki, hazi*.

"Eduquer" *altxatu, eskolatu, hazi*.

Altxatu hau Ipar-aldeko idazleetan maiz ikusten da. Uste dut "élever" horren eraginez eratua izango dela.

7. PLACIDO MUGICA, *Diccionario Castellano-Vasco*:

"Educación" 1.º "Acción de educar" *ezitze, aziera (c), azkuntza, eziera*. 2.º "Crianza", "enseñanza" *aziera (c), aztura (G), azkuntza, azkuntze, azikera, ezkuntza*. "Centro de educación" *aztetxe*.

8. KINTANA-TOBAR, *Euskal Hiztegi Modernoa*:

"Educación" *Heziera, Hezkuntza*.

9. LUIS M.ª MUGICA, *Diccionario General y Técnico*:

"Educación" *Hezketa*.

10. *Diccionario Retana de Autoridades*:

Uztarik joriena hemen aurkitu dut.

Azi. Azkeneko adiera hau dakar: ANc, Bc, Gc, BN, Lc, Sc, "criar", "educar".

Azibide "crianza".

Aziera "educación", "crianza".

Azikaspen "educación". Nun egozan bere gurasuak azikaspen onagua ez emoteko! (DURALDE, *Euskal Esnalea* 1923, 171).

Azkera "Educación". Egiten dau pekatu, obediui nai ezteutzanian senarrari, biar dan gauzaren bat aginduten deutzanian, semien azkera, etxeko gobernu, ondasun eta beste gauza nagusi baten ganian. (ASTARLOA, *Urteko I*, 270).

Azipide "educación".

Azitasun "educación".

Azitegi, Azitoki "semillero".

Azitetxe "seminario".

Aziriko "educado". Aipamen hau dakar: Jaungoikuak alan nairik, ezkondu zan Franziska eritxan neskatilla garbi ta ondo azirikuagaz (J. J. MOGEL, Etxeko eskola, 7).

Azkunde 1.º "Desenvolvimiento", 2.º "Educación".

Aztetxe "Colegio". Aipamen hau dakartzi: "Colejioai" Aztetxeak deituko nieke. Mutillak eta neskatxak, zuzen eta sendo azitzeko etxeak bai dira "Colejioak". Erderazko "educar", euskeraz azi esan genezake. Ortik dakarkegu azitzeko etxea edo aztetxea. (G. BIONA, *Euskal Esnalea* 1929, 21). Donostiako senar-emazteak Lekarotz-ko Aztetxean zeukaten mutilla ikustera. (A. ANABITARTE, *Poli*, 71).

Jakina, *Diccionario Retana* hunek "E" letra oraindik ez du atera. Ezin jakin, beraz, *Ezi*-ri buruz zer ekarriko lukeen.

11. *Diario Oficial del País Vasco / Euzkadiko Agintaritzaren Egunerokoa* (Leopoldo Zugaza-ren argitalpena).

943. orrialdean hau aurkitu dut:

"Educación física" *Soin azikera*.

* * *

Atzizkien artean, gure kasu huntarako zein da egokiena: *-bide/pide, -era/kera, -keta, -kunde, -kuntza, -men/pen/mendu, -tzapen/tapen, -zio/zione?*

Ez dakit. Guri gertatzen zaiguna, ene ustez, hau da: hitzok, enplegu faltaz, ez ohi dutela gure belarrietan errorik aski, eta hasi berritan arrotz iruditzen zaizkigula denak. Baina bat hautatu beharra daukagu eta hura beti erabili. Erabiliaren erabiliz hartuko luke hitzak orai ez duen kutsua.

* * *

Hazi eta Hezi-ren artean, bildu ditugun aitorrerak ikusirik, hau esan behar dela dirudi: *Hazi*-ren alde dagoela tradizioa, eta tradizio hori azkenaldi huntan puskatu dela, *hezi* hautatuz.

* * *

Zer egin, beraz?

Gure Aita Alustiza idazle eta herri predikari jatorrari galdetu diot zer jarriko lukeen berak "Educación" esateko. Eta erantzun hau eman dit: Bat ere dudarik gabe eta gaurko erari jarraituz: *Hezkuntza*.

Eta hunekin bukatzen dut neure txostena.

Orai ikus dezagun denon artean Santamaria jaunari zer erantzun behar diogun.